

Випуск 1

- инской новеллистике конца XIX – нач. XX века: Автореф. дис...канд. филол. наук. – 1988.
6. Франко І.Я. Збір. творів: У 50-ти т. - К., 1981.- Т. 34.

РИСИ ТА ОЗНАКИ ТВОРЧОГО СТИЛЮ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

*Тетяна Бледних,
ст. викладач*

З 60-х років ХХ сторіччя у вітчизняних літераторів посилюється інтерес до історії. Творчість письменників, які звертаються до минулого, знає певних змін, вмотивованих інтенсивним розвитком жанру історичного роману. Від зовнішньої описовості, фіксування та відтворення подій, ілюстрування їх автори приходять до психоаналізу. Тепер їх дедалі менше цікавить зовнішня атрибутика, натомість у центрі роздумів стає людина.

У сучасному літературному процесі вагоме слово належить прозі Вал. Шевчука. Письменник вдається до власних інтерпретацій, фіксованих історією подій з достеменним відтворенням історичних реалій. У цьому процесі варто відзначити три оригінальні моменти, привнесені автором в українську історичну літературу: по-перше, екзистенційні мотиви, по-друге, химерність, по-третє, ігнорування у сюжеті знаних історичних персонажів. Спробуємо поглянути, як реалізуються зазначені риси у окремих творах Вал. Шевчука.

У повісті «Мор» автор переносить нас у першу половину ХVІІ сторіччя, у часи загострення воєнної та релігійно-політичної боротьби. Саме цю напружену атмосферу фізичного й духовного протистояння Вал. Шевчук оригінально використовує для висвітлення й розв'язання болючих морально-етичних проблем на філософському рівні. Так історичне тло твору стає основою для втілення авторського задуму й разом з тим воно допомагає читачеві усвідомити, що в центрі повісті - герой надзвичайний. Образ Проця вимальовується з реальної ситуації, а далі, за авторським задумом, стає ірреальним. У зав'язці твору змальовано бойовище, на якому герой втратив суть свого ества - загубив пам'ять. Таким скаліченим повертається він до життя, яке, зрештою, вже не є життям. «Посту-

Сучасний погляд на літературу

пово наростало в ньому впевнення, яке з'явилося бозна-звідки: він не людина в цьому світі, але йому не можна й без людей. Загубив на бойовиську щось таке, чого не можна губити. Оце маленьке, кругленьке, без чого годі існувати. Оце, що дає змогу твердо бачити світ і не дуритися маревами» [1, С.368]. Проць іде на пошуки свого «єго». І тут починає проступати глибина авторського задуму - вояк, який втратив пам'ять, поступово перетворюється на «морového страннього». Проць хоче наблизитися до нещастя, бо переконаний у тому, що «від мору... не рятується той, хто тікає. За містом мор лютує не менший і так само косить людей. Найліпший спосіб сховатися - наблизитися до нещастя» [1, С. 372].

У моровому місті, куди прийшов герой, автор наділяє його властивістю вбирати в себе іншу душу в момент фізичної смерті людини. Місто переповнене людьми, але, тиняючися між ними в пошуках невідомо чого, головний герой не одразу усвідомлює, що далеко не в кожного з тих, хто гине, він хоче й може перевтілитися. Навіть у той момент, коли Проць відчуває максимальну потребу перевтілення, він ловить себе на думці, що не може вчинити цього стосовно помираючого, який не визначений йому зверхніми силами (а отже, й автором).

Вал. Шевчук виділяє герою для перевтілення три об'єкти, кожен з яких має особисту й дуже важливу для ідейного задуму функціональну значимість. Композиційна специфіка подальшого розвитку центрального образу характерна тим, що з моменту перевтілення «морového страннього» в чужу екзистенцію життя його розгортається в двох часових вимірах.

Перший - реальні мандри «морového страннього» містом і другий — життя перевтіленого, яке показано за законами зворотнього часу. Таким чином, автор дає читачеві можливість побачити й осмислити життєво щойно загиблого від моменту смерті й до його витоків. Подібний химерний прийом дозволяє письменнику означити ті найголовніші етапи реального та ірреального життя героїв, які найповніше втілюють його ідейний задум.

Першим, чию душу вбирає Проць, стає чернець Григорій. Ця постать уособлює зовні безневинний спосіб людського буття стосовно суспільства. Належав він до того типу людей, для яких єдиний сенс полягає у примітивному задоволенні потреб. Тільки продовживши посмертне існування в «моровому странньому», він, нехай спрощено, але усвідомлює нищість і нікчемність свого життя, в якому не вчинив зла, але й нікому не приніс добра. Антиподом Григорія стає сіроносий, він друга постать, яку вибирає письменник для перевтілення головного героя. Перед нами інший варіант сутності людського існування - людина, яка, прикриваючись

Випуск 1

високими цілями, приховує цинізм і прагнення влади. Він вважає себе винятковою особистістю, обранцем Божим і, як сам зізнається, «душа моя прагла вивиситися до недосяжного» [1,С.411]. Сіроносій свідомо стає катом, щоб саме у такий спосіб задовольнити свої амбіції, прикриваючи їх метою очищення віри.

Саме ці дві особистості зливаються в одне ціле у Процеві. Їх схожість, однаковість помічена й іншими людьми, зокрема сестрою сіроносого. Чуже життя, в якому побував «странній», назавжди залишилося у ньому.

Сполучною ланкою у тлумаченні всіх антитечичних образів і перехідним містком до третього перевтілення є сцени з вертепами. Чернець Григорій і сіроносій не задовольняють «морového страннього», бо не стають тими складовими, що можуть повернути вищу сутність людського існування.

Зовнішньо-первинне звучання образів подано за морально-етичними нормами XVII сторіччя. Людина, яка привласнила рясу та сан, не маючи на це права, - грішна, а людина, яка захищає віру й бореться з дияволом за чистоту її, - праведник. Але у Вал. Шевчука це поверхова схема. Розкриваючи внутрішню суть героїв через їхні роздуми, дії, вчинки, автор підводить нас до розуміння складності цих процесів. Грішник Григорій, зрештою, виглядає майже добродійцем, а на його тлі сіроносій - один з найстрашніших проявів людської екзистенції. Прикриваючись гаслами добра, він чинить зло людству, отримуючи від цього задоволення. Коли автор об'єднує їх в одне ціле у «моровому странньому», той набуває вищої сили ірреальності. Протистояння ченця та сіроносого позначилося на Процеві. Їхні протиріччя у поглядах роздирають його навпіл. «Дві сили завжди суперечать одна одній. Завжди вони зіштовхуватимуться, і від того з'являтимуться грім та блискавка. Але йому це набридло... бо чи не у смерті слабкішого шукати власну гармонію та силу» [1,С.465]. Цей внутрішній стан героя - незадоволення - автор подає як процес, що поступово визріває, який веде - як самого героя, так і читача - до найголовнішої вершини, до розуміння найвищої істини. Одним з останніх етапів такого осмислення є епізод, коли Проць у пошуках себе самого приходиться до храму і виголошує молитву-роздум: «Різні люди побували в мені, а я в них, жив я отак і лише одну науку виніс: ми повинні любити одне одного в світі. Бо коли ми любимо одне одного, ми життя творимо, а коли ненавидимо - нищимо його. Хай буде звершена у нас любов, а не ненависть. Злом своїм ви навчате нащадків злу, а добром - добру. Через це, прошу вас я, моровий странній: увінчуйтеся у любові, брати мої!» [1,С.467].

Вершиною повнокровності людського «его» стає злиття всіх поперед-

Сучасний погляд на літературу

ніх особистостей, що стали частиною «морозного странного», з найголовнішою частиною - лікарем Аламбеком, бо саме у ньому втілена висока естетична ідея Вал.Шевчука: людина і світ, людина разом з іншими людьми, пошуки свого шляху, ствердження власної екзистенції через свободу вибору, що приносить звільнення й водночас сенс існування.

Ключем до розуміння творчості Вал.Шевчука можна назвати повість «Місячний біль». Цей твір є квінтесенцією образно-художнього світобачення письменника, його ідейно-естетичних позицій та вподобань і того художнього напрямку, який він розробляє і втілює у літературні форми впродовж усього творчого життя. Саме завдяки цьому його твори на історичну тему стали унікальним явищем нашої літератури.

Події повісті переносять нас в останнє десятиріччя XVI сторіччя. Власне, на початку і в кінці повісті автор точно вказує дві конкретні дати, що звужують розвиток дії від літа до осені одного року. Таке художнє обрамлення, яке в літературознавстві називаємо кільцевою побудовою, виконує функції обмеження часового простору.

Головний герой повісті – Станько - немовби нічим не вирізняється з-поміж представників свого прошарку та генерації. Ця зовні реальна і певною мірою пересічна постать силою авторського задуму перетворюється на багатогранну, різнопланову, багатозначну особистість. Одним з прийомів, якими користується автор, щоб почати перетворення образу, є раптовість.

Вал. Шевчук випробовує силу духу героя на міцність, проводячи його через низку реальних та ірреальних ситуацій, наділивши його страшною силою знищення, більш того, вводячи в надзвичайну гранично-межову ситуацію. Знову і знову письменник хоче простежити, на що здатна людина, до яких висот може піднятися чи до яких глибин прірви впасти, і від чого це залежить - чи тільки від обставин, чи від особистих якостей, чи від того й того разом. І тут проступає недвозначна авторська позиція - домінантною є завжди людська екзистенція, сама людина.

Далеко від батьківського дому, під час безжурної студентської вечірки герой раптом виявляє у собі здатність вбивати поглядом. Цей дар гнітить його, і він у відчай тікає з далеких країв додому, але й тут не знаходить заспокоєння, бо потрапляє у війну, яка розгорнулася між його родом та родом Сокольських. Так коротко можна викласти сюжет повісті. Сюжетно-композиційна особливість полягає в тому, що події та ситуації головної лінії твору, у якій діє головний герой, характеризуються специфічною багат шаровістю, тобто відтворюються через постійне паралельне переплетення, яке дає можливість побачити те, що відбувається, не тільки крізь призму сприймання самого Станька, а й через сприйняття інших

Випуск 1

персонажів. Один сюжетно-композиційний прийом породжує наступний. Автор постійно зміщує час, то забігаючи наперед, то повертаючися назад. Завдяки прийому зворотнього часу створено картину подій не тільки вичерпну, а й динамічну, яка дає змогу глибше побачити й відчуті переживання героя. Це, в свою чергу, призводить до стильової химерності, бо письменник дозволяє героєві виговоритися, а також бути поцінованим з боку інших дійових осіб. Переплетення оповідної та об'єктивної манери розповіді створюють химерну композицію й породжують багатопланову функціональну значимість образів реальних та символічних. Сюди ж варто віднести алегорійно-символічні пейзажі та оточення Станька низкою специфічних реальних та ірреальних образів, що не тільки створюють, а й поглиблюють атмосферу того часу, відіграючи роль випробувальних чинників для головного героя. Власне помежовість ситуації зумовлює необхідність вибору, а значить, в екзистенційному контексті, - реалізацію свободи вибору, відтак самоствердження особистості. Герой весь час зазнає випробування владою, бо навіть дар його вже і є цим спитуванням. Перший, хто пропонує йому використовувати силу погляду, стає Бонтиволья. Проте його захват не поділяє Станько, натомість сам жах від володіння цим даром, усвідомлення своєї необмеженої сили призводять до того, що він бачить апокаліптичні картини: «В глибокій прірві цієї ночі плавали шибениці й хрести з повішеними і розп'ятими. Відрубані руки миготіли в повітрі, і блукали по дорогах відрубані ноги. Відтяти голови котилися, наче перекотиполе, а над ними здіймалося скляне небо, з якого дивилися очі замордованих» [2, С.219]. Душа героя не готова прийняти цей дар і володіти ним безоглядно.

Автор називає Станька втікачем, бо той намагається втекти від видінь, що переслідують його, втекти від себе самого. Тікаючи додому, він вірить, що віднайде в рідному краї спокій та рівновагу духу, проте потрапляє у справжню війну, де на нього покладені звичаєві обов'язки захисника та оборонця. Станько виступає на боці слабких і скривджених і перший шукає шлях замирення з ворогами. Проте ідея прощення, якої він доходить, не рятує ні місто, ні його рідню, ні, зрештою, його самого від знищення, бо «річка, розбуджена повинню, не зупинить своїх хвиль, доки не знесе все, що її розтривожило» [2, С.270].

Станько не може простити собі гріха, нехай і мимовільного — вбивства свого друга Вітторіо. Він хоче зупинити вбивства, проте йому це не вдається, навіть більше того, він змушений вбивати, щоб захистити себе, честь роду, він несамохіть стає карою для вбивць, своєюрідною Божою карою. І саме цим функціональна значимість образу ускладнена до краю, вона набуває максимальної філософської значимості. Впродовж твору

Сучасний погляд на літературу

письменник обігрує апокрифічне оповідання про Каїна та Авеля, і не тільки на рівні морально-релігійному, а й на філософському. Братовбивство — це перший страшний злочин-гріх, учинений людиною на землі після вигнання з раю Адама і Єви. Введення апокрифічної легенди поглиблює філософське звучання твору.

Отже, Вал. Шевчук розробляє філософсько-моральну проблему, ще й ще раз наголошуючи на тому, що все залежить від конкретної людини, від її вміння питати з себе, бути вимогливою до себе, більше прощати іншим, аніж собі.

Розглянувши дві повісті з історичного доробку Вал. Шевчука, можемо говорити про те, що письменника цікавить людина, яка дбає про моральне вдосконалення, чистоту і високість духу, його цікавить не соціальний аспект історії, а моральний. Химерні риси вдачі головних героїв дають можливість проникнути у глибоко втаємничене, побачити, чим живуть інші люди, що рухає їхніми вчинками. Автор виходить на демонстрування людських характерів, а через них - на час і добу, коли все діялося.

Вал. Шевчук відмовляється від відомих загалові історичних постатей. І в цьому проступає відмова від принципу фундаментального історичного образу, що впродовж тривалого часу був панівним у нашій белетристиці.

Роздуми над життям, пошуки свого місця в ньому, ствердження себе як особистості - ось те, що найбільше непокоїть героїв письменника. І хоч би в який час вони жили, автор приводить їх до усвідомлення поєднаності, міцної пов'язаності добра та зла. Таким чином, Вал. Шевчук окреслив нові шляхи розвитку історичної прози, де головною дійовою особою буде не час, а людина. Письменник творить на історичному ґрунті філософський твір, бо бачить своє завдання не у зображенні художньо-вірогідної картини минулого, а в тому, щоб на матеріалі минулого втілити в образах певні гуманістичні ідеї.

Література

1. Шевчук В. Птахи з невидимого острова. – К., 1989.
2. Шевчук В. Маленьке вечірнє інтермеццо. – К., 1984.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**Сучасний
погляд на літературу**

ВИПУСК 1

Науковий збірник

Київ - 1999

ББК

Ш5(4 УКР) – 3я 43

УДК 883.3 С 916

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЛІТЕРАТУРУ: 36. наук. праць.
- Вип. 1./ Редкол.: П.П.Хропко (відп.ред.), С.С.Кіраль (відп. секр.),
В.Ф.Погребенник, І.В.Савченко та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України.-
1999.- 155 с.

ISBN 966-95248-2-2

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова (протокол №8 від 29 квітня 1999 р.).

У збірнику вміщені наукові праці викладачів, докторантів та аспірантів кафедри української літератури, у яких реінтерпретується давня і класична література, аналізуються суперечливі літературні явища ХХ століття, вводяться в науковий вжиток маловідомі та архівні матеріали.

Для науковців, викладачів вузів, гімназій, учителів середніх шкіл, студентів.

Бібліографія в кінці статей.

ББК Ш 5(4 УКР) - 3я43

Редакційна колегія: д-р філол. наук, проф, академік АПН України **П.П.Хропко** (відп. редактор), д-р філол. наук, проф. **О.Д.Гнідан**, д-р філол. наук, проф. **А.Б.Гуляк**, д-р філол. наук, проф. **В.Ф.Погребенник**, д-р філол. наук, проф. **Г.Ф.Семенюк**, канд. філол. наук, доц. **І.В.Савченко** (заст. відп. редактора), канд. філол. наук, доц. **С.С.Кіраль** (відп. секретар).

Адреса редколегії : 252601, Київ, вул. Тургенівська, 8/13,
Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова,
Гуманітарний корпус, кафедра української літератури.
Сл.тел.: 8(044)- 216-39-31

ISBN 966-952-482-2

- © **Національний педагогічний університет ім.М.Драгоманова**
- © **Колектив авторів, 1999**
- © **Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 1999**

ЗМІСТ

СТАТТІ

<i>Петро ХРОПКО</i>	Культурологічні візії М.Рильського-неокласика.....	3
<i>Ірина САВЧЕНКО</i>	“Руно орошенное” Дмитрія Туптала: до проблеми формування творчої лабораторії письменника.....	8
<i>Олег МІШУКОВ</i>	“Історія Русів” в контексті українського національного руху.....	14
<i>Алла КАЛИНЧУК</i>	Із спостережень над творчою лабораторією І.Нечуя-Левицького.....	23
<i>Ярослав КОЗАЧОК</i>	Стаття М. Чернишевського “Национальная бестактность” і українське національне питання (в контексті поглядів М.Костомарова).....	31
<i>Лариса НЕЖИВА</i>	Мемуаристика Марії Загірньої.....	36
<i>Ганна МАРЧУК</i>	Лесь Мартович: На шляху до жанру сатиричної повісті.....	42
<i>Леонід КОЗИНСЬКИЙ</i>	Є.Ярошинська до поетики стилю.....	50
<i>Олена КОЛІНЬКО</i>	Релігійно-християнські мотиви у творчості С.Коваліва.....	55
<i>Ірина ХОЦЯНІВСЬКА</i>	“Нечитальник” Л. Мартовича в рецепції М. Павлика та І. Франка.....	61
<i>Тетяна ЛОПУШАН</i>	Екзистенційна проблематика у новелістиці Ореста Авдиковича.....	69
<i>Світлана СЕМЕНКО</i>	Маловідома поема М.Ф.Чернявського “Полтавські втікачі”.....	74
<i>Валентина ПОЛІЩУК</i>	Мала проза М. Чернявського у потоці української новелістики кінця ХІХ - ХХ століття.....	78

<i>Ірина ЛІПНИЦЬКА</i>	До характеристики індивідуального стилю Модеста Левицького.....	84
<i>Олена НАКОНЕЧНА</i>	Жанрово-стильові модифікації малої прози В.Леонтовича	89
<i>Тетяна БЛЄДНИХ</i>	Риси та ознаки творчого стилю Валерія Шевчука.....	96
<i>Ніна АНІСІМОВА</i>	Язичництво як домінанта "Поетичного двовір'я". О. Лятуринської.....	102
<i>Федір КЕЙДА</i>	Втілення національної ідеї у романах Миколи Глухенького про Гайдамаччину.....	110
<i>Ярослава ПОГРЕБЕННИК</i>	Світло білого хреста: «драматичні картини визволення України» «В Тарасову ніч» О.Кобця (Варавви).....	120
<i>Тетяна САВЧИН</i>	Композиційні особливості білих сонетів Д. Павличка та їх естетична цінність.....	125
ПУБЛІКАЦІЇ		
<i>Сидір КІРАЛЬ</i>	Неопублікована автобіографія Т.Зіньківського.....	138